

تأثیر تعاریف

تعریف اول: «تفکر» کار ویژه‌ی نیرویی به نام «مُفکّر» است که وظیفه‌ی آن جست‌وجو و سیر میان اطلاعات و معلومات و استفاده‌ی مناسب از آن‌ها به منظور معلوم کردن مسئله‌ای مجهول است. این همان است که ما به آن حل مسئله می‌گوییم. براساس این تعریف، هدف این است که دانش‌آموز توانایی حل مسئله پیدا کند. پس انتظارات عملکردی از دانش‌آموزان این است:

- مسئله‌ای را بررسی و اطلاعاتی را که به آن نیاز دارند مشخص کنند.
- از اطلاعات و معلومات قبلی خود استفاده کنند.
- اطلاعات جدید گردآوری کنند.
- اطلاعات قبلی و جدید را بررسی و پالایش و میان آن‌ها پیوند برقرار کنند.
- به نتیجه‌ای معتبر دست یابند و گاهی مسئله را حل کنند.

منظور از مسئله در اینجا فقط مسائل ریاضی و علوم تجربی نیست، بلکه هر نوع مسئله‌ای است. لذا برای پرورش باید توانایی کاوشگری و حل مسئله را پرورش دهیم. این انتظارات در درس‌های فصل پروژه‌ی پژوهشی کتاب تفکر و پژوهش پایه‌ی ششم پیگیری می‌شوند. در همه‌ی فصل‌ها نیز سازمان‌دهی فرایند یادگیری بر روش حل مسئله استوار است.

تعریف دوم: در این معنا «تفکر» تأمل و تدبیر در واقعیت و هنگامه‌ی عمل است. این نوع تفکر با تشخیص وظیفه یا فعل پسندیده در موقعیت پیش رو، ما را در انتخاب مناسب‌ترین گزینه برای اقدام یاری می‌کند. این معنا از تفکر نیازمند بررسی عمیق‌تر قبل از عمل است. پس انتظارات عملکردی از دانش‌آموزان این است:

- موقعیت‌های پیش رو را بررسی و تحلیل کنند.
- نتایج و پیامدهای یک رفتار را پیش‌بینی کنند.
- براساس نتایج تحلیل موقعیت، تصمیم‌گیری و اقدام کنند.
- برای تصمیم‌های خود استدلال کنند.

البته انتظارات از بزرگسالان بر مبنای این تعریف، بیش از آن چیزی است که برای دانش‌آموزان ذکر شد. انتظارات نامبرده در بیشتر درس‌های فصل‌های اول، سوم و چهارم کتاب تفکر و پژوهش پیگیری می‌شوند.

سومین معنای تفکر: به‌نوعی تأمل و تدبیر در هستی خود و دیگر موجودات

به‌عنوان «نشانه»‌های وجود و حکمت خداوند و رهنمون شدن از «نشانه» به سوی «صاحب نشانه» اشاره می‌کند. پس انتظارات عملکردی از دانش‌آموزان این است:

- پدیده‌ها و رخدادها را بررسی کنند.
- رابطه‌های بین آن‌ها را کشف کنند.
- جایگاه خود را در هستی درک کنند.

این نوع از تفکر نیازمند یافتن رابطه‌های علت و معلولی است که در نهایت به کسب نگرش نظام‌دار می‌انجامد. پدیده‌ها و رخدادها می‌توانند اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی باشند. در دوره‌ی ابتدایی، به‌دلیل محدودیت اکثر دانش‌آموزان در تفکر درباره‌ی موضوعات انتزاعی، غالباً پدیده‌های اجتماعی و طبیعی بررسی و تحلیل می‌شوند. این انتظارات در درس‌های فصل‌های سوم و چهارم کتاب تفکر و پژوهش پیگیری می‌شوند. در برنامه‌ی درسی تفکر و پژوهش، انتظارات عملکردی دیگری نیز از دانش‌آموزان می‌رود که عبارت‌اند از:

نشانه‌های صاحب نشانه

انتظارات عملکردی برنامه‌ی درسی
تفکر و پژوهش

دکتر میترا دانشور

اشاره

در شماره‌ی قبل در

مقاله‌ی «تفکر، تعقل و حکمت و

جایگاه هر یک در هویت وجودی آدمی»

با اصطلاحات و تعریف واژه‌های کلیدی برنامه‌ی

درسی تفکر مانند تفکر، تعقل و حکمت آشنا شدید.

شاید برای شما این سؤال مطرح شده باشد که این

تعریف‌ها به چه درد می‌خورند؟

حق با شماست. همه‌ی ما تعریف‌های زیادی خوانده‌ایم،

اما کدام تعریف را در پرورش تفکر مبنای کار خود

قرار داده‌ایم. باید گفت، تعریف‌ها فقط واژه

نیستند، بلکه ویژگی‌هایی که در آن‌ها تأکید

شده است مبنای کار ما قرار می‌گیرد

و انتظارات ما را مشخص

می‌کند.

- از زبان صحیح و دقیق (کلامی و غیر کلامی) برای ارائه‌ی آرا و نظرات خود استفاده کنند.
 - در حل مسائل و مشکلات با دیگران هم‌فکری کنند.
 - مهارت‌های اجتماعی و آداب گفت‌وگوهای جمعی را به کار گیرند.
 - برای پرورش خصلت‌های یک فرد متفکر در خود تلاش کنند.
- این گروه از انتظارات در فرایند یادگیری از طریق روش‌ها پیگیری می‌شوند. به همین دلیل، در فرایند یادگیری، در کلاس‌های پرورش تفکر، از فعالیت‌های گروهی و گفت‌وگوهای کلاسی به وفور استفاده می‌شود. خصلت‌های فرد متفکر در مقاله‌ی بعدی بررسی می‌شود.

دیدنی‌های سرزمین من

بیا بید همراه هم چگونگی پیگیری چنین اهداف و انتظاراتی را در یکی از درس‌های کتاب تفکر و پژوهش پایه‌ی ششم بررسی کنیم.

در درس «دیدنی‌های سرزمین من» به دانش‌آموزان گفته‌ایم: «فرض کنید قرار است یک مهمان خارجی به کشور ما بیاید و شما می‌خواهید او را به شهرهایی که جاهای دیدنی دارند، ببرید. کدام مناطق یا شهرها را انتخاب می‌کنید؟» دانش‌آموزان ابتدا انفرادی سه جا را در نظر می‌گیرند. بعد به صورت گروهی این کار را انجام می‌دهند و سپس در کلاس نتایج توافق گروه را مطرح می‌کنند و در نهایت فهرستی از جاهای دیدنی ایران روی تخته‌ی کلاس نوشته می‌شود. این نوع اجرا حداقلی‌ترین شکل اجرای این فعالیت است که به تحقق انتظارات عملکردی نمی‌انجامد. اشتباه دانش‌آموزان در انتخاب، در مرحله‌ی فعالیت انفرادی و گروهی، طبیعی است. باید هم اتفاق بیفتد. افراد از اشتباه‌های خود بیشتر یاد می‌گیرند و آن‌ها در این مرحله یا جاهای دیدنی شهر و روستای خود را در نظر می‌گیرند یا شهرهایی مثل مشهد، اصفهان و شیراز را هم اضافه می‌کنند. اما در مرحله‌ی گفت‌وگوی کلاسی، دانش‌آموزان علت انتخاب‌های خود را بیان و استدلال می‌کنند. در این مرحله، این ما هستیم که باید از آن‌ها بخواهیم یک بار دیگر صورت مسئله را بررسی و تحلیل کنند که مسئله چه اطلاعاتی به آن‌ها داده و برای پاسخگویی به چه اطلاعاتی نیاز دارند. تنها اطلاعاتی که به آن‌ها داده شده، این است که مهمان خارجی است. آیا این حد از اطلاعات برای پاسخگویی کافی است؟ در این فعالیت، «انتخاب برای دیگری» تمرین می‌شود. آن دیگری چه ویژگی‌هایی دارد که باید مورد توجه قرار گیرد؟ این همان اطلاعاتی است که قبل از تصمیم‌گیری به آن نیازمندیم. دانش‌آموزان باید فهرست کنند که برای انتخاب مکان به چه اطلاعاتی نیاز دارند. سوالات زیر مواردی هستند که دانش‌آموزان پس از بررسی دقیق سؤال اول درس مطرح کردند.

- آیا این مهمان قبلاً به ایران آمده است؟ اگر قبلاً آمده کجاها را دیده است؟
- زن است یا مرد؟ سنش چقدر است؟
- سلامتی او در چه حدی است و علائمش چیست؟
- از کدام کشور آمده است؟ جاهای دیدنی کشور ما کجاست؟
- چقدر پول برای خرج کردن داریم؟

در نهایت، نتیجه خواهند گرفت که «قبل از پاسخگویی به یک سؤال، آن را دقیق بررسی و اطلاعات مورد نیاز را مشخص کنیم» و «وقتی انتخاب‌های ما برای دیگران پیامدهایی دارد، باید ویژگی‌ها و ارزش‌های آن‌ها را در نظر بگیریم» نه اینکه فقط سلیقه‌ی خود را لحاظ کنیم.

اکنون بررسی کنید چنین فعالیتی کدام انتظارات عملکردی ذکر شده در این نوشته را دنبال می‌کند.

منابع

کتاب معلم (راهنمای تدریس) تفکر و پژوهش پایه‌ی ششم. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. چاپ دوم. تهران. ۱۳۹۵.